

ROLUL CONSILIULUI EUROPEI ÎN PROMOVAREA EDUCAȚIEI INTERCULTURALE

ANCA MOȚ*

Abstract:

The intercultural dimension of education is a priority theme for the European institutions, in particular the Council of Europe, being included in the reflection and practice in the field of European Citizenship and Education for Human Rights. In this regard, the Council of Europe has adopted a series of documents and measures directly related to intercultural education or aiming at promoting cultural diversity and cultural dialogue.

Developing education in the spirit of interculturality is an instrument in combating segregation and discrimination against migrants and minorities. In this perspective, multiculturalism is potentially rich, provided it is transformed into interculturalism, meaning that there is interrelation between cultures without erasing the identity of each person and the specificity of each culture.

Keywords: education, intercultural education, human rights, citizenship, Council of Europe.

Résumé:

La dimension interculturelle de l'éducation est un thème prioritaire pour les institutions européennes, en particulier le Conseil de l'Europe, étant inclus dans la réflexion et la pratique dans le domaine de la citoyenneté européenne et de l'éducation aux droits de l'homme. À cet égard, le Conseil de l'Europe a adopté une série de documents et de mesures directement liés à l'éducation interculturelle ou visant à promouvoir la diversité culturelle et le dialogue culturel.

Développer l'éducation dans l'esprit de l'interculturalité est un instrument de lutte contre la ségrégation et la discrimination à l'égard des migrants et des minorités. Dans cette perspective, le multiculturalisme est potentiellement riche, à condition qu'il soit transformé en interculturalisme, ce qui signifie qu'il existe une interrelation entre les cultures sans effacer l'identité de chaque personne et la spécificité de chaque culture.

Mots-clés: éducation, éducation interculturelle, droits de l'homme, citoyenneté, Conseil de l'Europe.

Necesitatea unei noi viziuni în materie de educație interculturală

Căderea comunismului și apariția „noilor minorități” a impus tematica protecției culturii minorităților ca una din preocupările majore la nivel european. Interesul pentru această problematică a fost însă prezent încă de la primele inițiative ale Consiliului Europei în domeniul educației, în contextul de migrare masivă a muncitorilor în Europa occidentală, dar într-o altfel de perspectivă.

Astfel, în anii 70-80, Consiliul Europei a promovat o viziune asimilaționistă prin programe special destinate copiilor proveniți din imigrație sau „diferiți” din punct de vedere cultural, pentru ca aceștia să învețe limba și cultura grupurilor majoritare în vederea integrării lor în programele educative naționale. În perioada anilor 80-90 a fost promovat un proiect integraționist care a vizat educația pentru toți elevii, având în centru deschiderea către diversitate și dobândirea de competențe și atitudini care să contribuie la

crearea de relații interculturale armonioase. În anii 1990-2000, acțiunile Consiliului Europei în domeniul educației se desfășoară în cadrul unui proiect umanist ale cărui programe urmăreau să permită cetățenilor europeni de origini diferite participarea activă la viața unor societăți multiculturale. Aceste inițiative aveau ca obiectiv trecerea de la multiculturalism la interculturalism, viziune care pune accentul pe relațiile reciproce între diferitele culturi și participarea la proiecte comune în vederea dezvoltării progresive a unei identități comune.¹

În special după anul 2000, în contextul accelerării fenomenului de migrație în cadrul continentului european ca urmare a aderării țărilor ex-comuniste, au avut loc schimbări importante în viziunea asupra educației, textele oficiale ale Consiliului Europei făcând tot mai mult referință la „noul context” sau la perioada în mutație

¹ A se vedea Meunier, O., *La construction européenne et l'interculturalité*, în „Dossier L'éducation interculturelle dans le contexte européen”, INP, Lyon, septembrie 2007, pe <http://ife.ens-lyon.fr/vst/Dossiers/Interculturel/Europe/construction.htm>.

* Dr. cercet. științific.

pentru a sublinia necesitatea urgenței dialogului intercultural.²

Această preocupare pentru definirea unei noi viziuni în materie de educație este legată și de evenimentele din septembrie 2001, care au impus problematica diversității religioase și prin extensie a migranților și legătura lor cu țările de primire.

De asemenea, intensificarea fenomenului de migrație provocat de evenimentele recente din Orientul Mijlociu și din nordul Africii, apariția manifestărilor de rasism, xenofobie și discriminare care au devenit tot mai frecvente, ca și dezvoltarea partidelor extremiste, au urgentat necesitatea unor noi acțiuni în materie de educație.

Aceste evoluții, pe fondul accelerării și intensificării globalizării, au pus în evidență, la nivelul statelor și la nivel mondial, interdependențele multiple care depășesc clivajele culturale și naționale și care cer o nouă perspectivă de abordare a educației.

În acest context în transformare, Consiliul Europei a adoptat o nouă viziune holistică pentru punerea în valoare a diversității și promovarea dialogului intercultural prin educație în cadrul statelor membre. Pe această bază a evoluat considerabil conceptul de educație interculturală în ultimii ani. Această nouă perspectivă prevede dezvoltarea de competențe interculturale în educație, definește obiectivele și evaluează rezultatele la nivelul cunoștințelor, atitudinilor și valorilor. Ideea mesaj esențială este că pentru cetățenii europeni, deși necesare, cunoașterea și respectul nu sunt suficiente. Este nevoie de conviețuire și cooperare pentru a salva unitatea – în diversitate a Europei.

Problematica diversității culturale și a educației interculturale – Convenția Culturală Europeană

Încă de la crearea sa în 1949, și mai ales după adoptarea Convenției Culturale Europene (CCE) în 1955, Consiliul Europei a acordat o atenție deosebită educației interculturale.³

² Leclercq, J.-M., *Figures de l'interculturel dans l'éducation*, Editions du Conseil de l'Europe, 2002, cap. „L'interculturel comme confrontation à la différence dans la lutte contre les discriminations”, pp. 21-25.

³ În Uniunea Europeană politica culturală nu este o politică europeană, responsabilitatea în acest domeniu revenind statelor membre. Cu toate acestea, în virtutea principiului subsidiarității, statele membre beneficiază de

Convenția reprezintă un document de bază, fondator care acordă o mare atenție diversității culturale și necesității dialogului cultural pentru realizarea unei cooperări paneuropene și asigurarea unei conviețuirii pașnice. Ea constituie cadrul de cooperare a statelor membre ale Consiliului Europei în materie de cultură și educație.

Acțiunile Convenției Culturale Europene se desfășoară după următoarele axe majore: cooperarea culturală concepută ca un ansamblu coerent de acțiuni care să permită perenitatea și evoluția valorilor într-o societate democratică în mutație; coeziunea și integrarea socială; participarea tuturor la viața comună, inclusiv a migraților și grupurilor etnice, a grupurilor vulnerabile în general; dialogul intercultural, inclusiv în dimensiunea lui religioasă. Aceste obiective sunt comune celor patru sectoare: educație, cultura, tineret și sport.

Dacă după 1990 rolul CCE a fost de apropiere a Europei occidentale de Europa ex-comunistă, astăzi provocările și obiectivele principale se referă la: prevenirea clivajului în cadrul Uniunii Europene prin întărirea cooperării între statele membre; necesitatea unui dialog deschis, sistematic și bazat pe principii comune în condițiile în care cultura și societatea europeană se confruntă cu provocarea „conviețuirii” în spații culturale largite; Convenția Culturală Europeană nu înlocuiește cadrul mondial al UNESCO în domeniul educației⁴, ci vizează întărirea cooperării regionale (demers paneuropean), dar și extinderea dialogului cultural extra-european.⁵

În domeniul strict al educației, acțiunile Convenției vizează: o educație pentru valori fundamentale (egalitatea de acces la o educație de înaltă calitate este un drept al omului și o

un sprijin financiar considerabil din partea Uniunii pentru desfășurarea diferitelor acțiuni în domeniul culturii. Dintre instituțiile europene, doar Consiliul Europei tratează politica culturală în cadrul Convenției Culturale Europene prin care guvernele sunt sprijinite în crearea condițiilor necesare dezvoltării vieții culturale (organizarea schimbului de cunoștințe, a experiențelor și cooperarea în realizarea de proiecte comune).

⁴ A se vedea Anca Moț, *Educația interculturală – Rolul UNESCO în promovarea diversității culturale*, în Revista Drepturile Omului, nr. 2/2017, pp. 12-21.

⁵ În anul 2005, la 50 de ani de la adoptarea Convenției, au fost stabilite noile priorități, obiective și direcții de acțiune. A se vedea bilanțul și orientările actuale în „50 ans de la Convention culturelle européenne”, pe http://www.coe.int/t/dg4/CulturalConvention/Source/Bilan50_FR.pdf

condiție a coeziunii și incluziunii sociale, ele însele condiții ale unei societăți democratice și stabile); elaborarea de politici educative, standarde și practici, programe educative formale și non-formale, cu accent pe valori, atitudini și cunoștințele necesare unei cetățenii inclusive, responsabile și active inspirate de o cultură democratică.⁶

Programele în materie de educație se desfășoară în trei domenii de acțiune legate între ele: educație pentru cetățenie democratică și coeziune socială, gestiunea diversității prin educație și dimensiunea europeană a educației.

Prima direcție de acțiune – educația pentru cetățenie democratică și coeziune socială – are scopul de a încuraja incluziunea socială în societăți tot mai diverse și adesea fragmentate. În acest sens, în conceperea politicilor educaționale trebuie să se țină cont de diversitatea crescândă a grupurilor de elevi și de nevoile lingvistice specifice în materie de educație a noilor minorități și a grupurilor vulnerabile, în special migranți și copii romi; programele pentru învățământul școlar, extrașcolar și superior trebuie să contribuie la crearea unei Europe a valorilor democratice și a drepturilor omului.

Pentru realizarea obiectivului care vizează „Gestiunea diversității prin educație” se au în vedere următoarele linii de acțiune: educația trebuie să joace un rol major unic, contribuind la pregătirea tinerilor pentru conviețuirea în cadrul unor societăți multiculturale; integrarea dimensiunii interreligioase în educația interculturală; dezvoltarea dimensiunii transversale a educației; acțiuni de formare a educatorilor, schimburi de tineri etc.

Conform art. 2 al Convenției Culturale Europene, diversitatea lingvistică este o prioritate mai ales în ceea ce privește promovarea unei diversități mai mari a limbilor propuse în programele de educație. În această direcție, Convenția prevede acțiuni referitoare în primul rând la învățarea limbilor, dar și la predarea istoriei și civilizației europene care trebuie considerate în cadrul mai larg al dialogului intercultural. Convenția face o serie de recomandări privind eliminarea deformărilor naționaliste a istoriei, revizuirea manualelor și formarea educatorilor în spiritul respectării diversității. În felul acesta, învățarea

istoriei poate oferi o oportunitate pentru înțelegere, pentru acceptarea de practici diferite și încurajarea unei viziuni mai obiective a propriei culturi și istorii.

Pentru dezvoltarea dimensiunii europene a educației, Convenția recomandă o serie de măsuri: recunoașterea echitabilă a calificărilor și diplomelor; stabilirea unui spațiu european al învățământului superior pentru a încuraja mobilitatea studenților și a personalului didactic; calificări flexibile; standarde europene comune referitoare la cunoașterea limbilor pentru a încuraja creșterea calității în această materie, pentru a facilita recunoașterea mutuală a competențelor în acest domeniu și deci mobilitatea în Europa.

Referințe juridice în materie de educație interculturală

La nivelul Consiliului Europei există două instrumente juridice având caracter constrângător în materie de protecție a minorităților naționale, a culturii și limbii acestora: Carta Europeană a limbilor naționale sau minoritare și Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale. Aceste instrumente sunt de o importanță esențială pentru dialogul intercultural deoarece aplicarea lor presupune cooperarea între toate grupurile, majoritare și minoritare. În ambele documente se subliniază necesitatea unui climat de toleranță și de înțelegere. De asemenea, ambele texte conțin articole referitoare la educație, ca instrument prin care se urmărește realizarea protecției și promovării culturii minorităților, și obligația de a furniza o educație de calitate persoanelor aparținând acestor minorități – în limba lor – cel puțin în parte.

Astfel, în Carta limbilor regionale sau minoritare (1992), în Preambul, se subliniază valoarea interculturalității și plurilingvismului pentru construcția europeană pe baza principiilor democrației și diversității culturale, pentru realizarea misiunii Consiliului Europei de a crea „o uniune mai strânsă a statelor membre și promovării idealurilor și principiilor comune care constituie un patrimoniu comun”. În art.6 al Cartei referitor la educație, se specifică necesitatea unei educații preșcolare, școlare, secundare, tehnice, profesionale, universitare, organizarea de cursuri de educație pentru adulți și educație permanentă, ca și formarea inițială și permanentă a educatorilor și asigurarea învățării istoriei și culturii a căror

⁶ Ibidem, pp. 22-25.

expresie sunt limbile regionale sau minoritare – ca mijloace de realizare a obiectivelor.⁷

La rândul ei, Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale (adoptată în 1995 și intrată în vigoare în 1998) este primul instrument juridic european consacrat protecției minorităților naționale în general. Acest text are ca obiectiv să protejeze minoritățile și să promoveze o egalitate deplină și efectivă a acestora, prin asigurarea condițiilor necesare dezvoltării culturii lor și prezervarea identității acestora (religie, limbă, tradiții, patrimoniu cultural). În art. 6 al Convenției se stipulează că „părțile vor veghea la promovarea spiritului de toleranță și a dialogului intercultural și vor lua măsuri eficiente pentru a încuraja respectul și înțelegerea mutuală și cooperarea între toate persoanele care trăiesc pe teritoriul lor, oricare ar fi identitatea lor etnică, culturală, lingvistică sau religioasă, în special în domeniul educației, culturii și media”. În art. 12 și 13 se menționează necesitatea unor măsuri în domeniul educației și cercetării pentru promovarea cunoștințelor despre cultura, istoria, limba și religia atât ale minorităților naționale cât și ale majorității; formarea de educatori; realizarea de materiale școlare adecvate. Prin aplicarea acestor măsuri și programe se urmărește asigurarea egalității de șanse în accesul la educație la toate nivelurile pentru persoanele aparținând minorităților naționale.⁸

Respingând asimilarea minorităților și promovând o concepție care afirmă egalitatea părților care dialoghează, cele două instrumente juridice au constituit punctul de plecare pentru o nouă abordare politică a educației interculturale. De asemenea, prin viziunea adoptată, ele au plasat problematica educației interculturale în cadrul drepturilor omului.

Cadrul și acțiunile politice în domeniul educației interculturale

Ca răspuns la provocările „noului context”, la nivelul Consiliului Europei au fost inițiate

⁷ A se vedea Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare, pe http://www.aedh.eu/plugins/fckeditor/userfiles/file/Conventions%20internationales/Charte_Europeenne_des_Langues_Regionales_ou_Minoritaires_-_1992.pdf

⁸ Convenție-cadru pentru protecția minorităților naționale și Raportul explicativ, pe <https://rm.coe.int/16800c10d0%20adoption%20signature%20ratifications>.

o serie de acțiuni care au vizat creșterea rolului educației interculturale în promovarea scopurilor și valorilor europene.

Printre acestea, menționăm Declarația de la Atena din 2003, consacrată rolului educației interculturale și rolului Consiliului Europei în menținerea și dezvoltarea unității și diversității societăților europene. Prin această Declarație, miniștrii educației au cerut Consiliului Europei „să axeze programul său de lucru pe punerea în valoare a calității educației ca răspuns la provocările diversității societăților europene, făcând din învățarea democrației și educația interculturală elemente notabile ale politicilor educative”.⁹

În anul 2005 a fost adoptat Planul de acțiune de la Varșovia, la cel de-al 3-lea Summit al șefilor de stat și de guverne ale statelor membre ale Consiliului Europei, care, în capitolul referitor la rolul educației în edificarea unei Europe mai umane și inclusive (capitol 3), se insistă pe rolul educației pentru cetățenie democratică, având la bază drepturile omului, și al educației interculturale în promovarea dialogului intercultural și al protejării diversității culturale.¹⁰

În anul 2007, la Istanbul, în Declarația miniștrilor educației s-a pus accent pe educația inclusivă, afirmându-se importanța măsurilor vizând promovarea unei mai bune înțelegeri a comunităților culturale și/sau religioase prin educația școlară. Declarația invită Consiliul Europei „să analizeze și să dezvolte competențele esențiale unei culturi democratice și coeziunii sociale, ca de exemplu capacitatea de a se comporta ca un cetățean responsabil, aptitudinea de a trăi într-un mediu intercultural și plurilingvistic, angajamentul social, un comportament solidar și

⁹ A se vedea *Declarația miniștrilor europeni ai educației referitoare la educația interculturală în noul context european. Educația interculturală: gestionarea diversității, întărirea democrației*, Atena, 10-12 noiembrie 2003, pe <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=320449&SecMode=1&DocId=863250&Usage=2>

¹⁰ Plan de acțiune al celui de-al treilea Summit al Consiliului Europei, Varșovia, 16-17 mai 2005 (Plan d'action du troisième Sommet du Conseil de l'Europe, Varsovie, 16-17 mai 2005, Cap.III, pe https://www.cvce.eu/obj/plan_d_action_du_troisieme_sommet_du_conseil_de_l_europe_varsovie_16_et_17_mai_2005-fr-da166db4-91b9-4b2e-b7ea-754f55960950.html

facultatea de a percepe problemele din perspective diferite”.¹¹

În anul 2008, a fost elaborată și adoptată de către Consiliul Europei „Cartea Albă pentru Dialog Intercultural: să trăim împreună în demnitate egală”. În Preambulul documentului se specifică faptul că dialogul este cheia viitorului Europei și că demersul intercultural oferă un model de gestiune a diversității culturale. Documentul conține numeroase referiri la educație, identificată ca unul din cele cinci domenii cheie pentru reușita dialogului intercultural, în special la educația pentru cetățenie democratică și la educația pentru drepturile omului, la învățarea limbilor și a istoriei, și la educația interculturală cu dimensiunea ei religioasă. Cartea Alba constituie în același timp o etapă importantă prin elaborarea unui cadru conceptual nou referitor la educația interculturală.¹²

Un alt moment important pentru dezvoltarea educației interculturale este elaborarea în mai 2011 a Raportului Grupului Personalităților Eminente numit de Secretarul General al Consiliului Europei: *Să trăim împreună: conjugarea diversității și libertății în Europa secolului 21*. Acest raport acorda un rol central educației și invită statele membre ale Consiliului Europei să elaboreze „un modul de «competențe interculturale»” ca element fundamental al programelor școlare, să favorizeze schimburile de elevi, studenți și educatori și sugerează mai multe acțiuni pe care Consiliul Europei ar putea să le realizeze în viitor pentru a susține aplicarea educației interculturale în statele membre.¹³

¹¹ Conférence des Ministres de l'Éducation: „Comment l'éducation peut-elle contribuer à l'intégration de l'individu dans la société?”, Istanbul (Turquie), 4-5 mai, 2007, Capitolul referitor la politicile educative care să favorizeze o mai mare coeziune socială și respectul diversității, pe http://www.coe.int/t/dc/files/ministerial_conferences/2007_education/default_fr.asp

¹² Livre Blanc sur le Dialogue Interculturel „Vivre ensemble dans l'égalité”, Strasbourg, 7 mai 2008, pe http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_fr.pdf

¹³ Rapport al Grupului Personalităților Eminente (GEP) al Consiliului Europei: *Să trăim împreună în Europa secolului al XXI-lea*, pe http://www.coe.int/t/dg4/highereducation/2011/KYIV%20WEBSITE/Rapport_div.pdf

Mai recent, Conferința permanentă a miniștrilor educației a Consiliului Europei din 2016 de la Bruxelles, având ca temă *Educația: o opțiune sigură pentru democrație* a propus ca proiect principal elaborarea unui „Cadru de referință a competențelor necesare unei culturi a democrației” ca instrument ce definește anumite elemente – valori, atitudini, cunoștințe, competențe – esențiale pentru educația și formarea pentru cetățenie democratică într-un context multinațional.

Din aceste texte politice se degajă câteva idei majore referitoare la educația interculturală: Educația interculturală privește nu numai migrații și minoritățile care trebuie să se adapteze și să se integreze în societățile europene, ci fiecare persoană; noi toți trebuie să facem eforturi pentru a putea conviețui alături de ceilalți; întrucât nu ne naștem cu competențe interculturale necesare conviețuirii în lumea actuală, care este o lume a diversității, este necesar ca sistemul educativ, școala, să contribuie la dezvoltarea acestor atitudini și competențe, esențiale pentru stabilirea dialogului, a înțelegerii și respectului mutual.

Educația interculturală: concept și dimensiuni

Referința în materie de diversitate și dialog sunt Declarația Universală a Drepturilor Omului și alte documente internaționale sau documente elaborate la nivel european referitoare la drepturile omului care au la bază ideea conform căreia toți indivizii sunt egali în drepturi și demnitate.

Astfel, în Declarația consacrată educației interculturale și rolului Consiliului Europei în menținerea și dezvoltarea unității și diversității societăților europene adoptată la Atena în 2003, în discursul de deschidere a Conferinței permanente a miniștrilor europeni ai educației, se pledează pentru o educație interculturală¹⁴. În acest sens, se cere „relansarea cercetării conceptuale în domeniul educației interculturale pentru a adapta

¹⁴ „Azi, la începutul secolului al XXI-lea, este o nevoie urgentă să se dezvolte o abordare holistică pentru a gestiona recunoașterea, concilierea și gestiunea diversității în cadrul societăților europene. Europeanii vor fi mai capabili să gestioneze diversitatea și să construiască societăți avansate dacă au o mai bună cunoaștere interculturală și pot să dezvolte atitudini și competențe necesare unui dialog intercultural reușit”.

terminologia și să se definească clar conținutul și contextul educației interculturale” (punctul 11 a).¹⁵

Conferința de la Atena este momentul care marchează recunoașterea educației interculturale ca o componentă esențială a unei educații de calitate, ca un mijloc important de combatere a stereotipurilor, de combatere a excluziunii sociale și de rezolvare a conflictelor în mod pașnic.

Educația interculturală trebuie să fie percepută ca o condiție prealabilă fundamentală a funcționării societății democratice. Ea trebuie să permită crearea unui consens social și să contribuie la rezolvarea unui număr mare de probleme cu care se confruntă societățile europene în prezent.

Există mai multe definiții și orientări generale referitoare la educația interculturală. Pentru Consiliul Europei, cadrul de reflecție și acțiune în această materie se înscrie în viziunea unei societăți în care drepturile omului sunt promovate și protejate și în care participarea democratică și statul de drept sunt recunoscute și garantate pentru toți.

Aceste valori fundamentale ale Consiliului Europei sunt vehiculate în diferite lucrări referitoare la educație prin proiectul „Educație pentru cetățenie democratică și pentru drepturile omului” aplicat din 1997 în care competențele interculturale fac parte din competențele necesare unei cetățenii democratice.

În definiția educației interculturale adoptată de Consiliul Europei se pleacă de la trăsăturile realității actuale ca fiind pluralistă, dinamică, complexă, caracterizată prin interacțiuni multiple între indivizi, comunități și țări. Educația interculturală constă în „dezvoltarea de cunoștințe necesare înțelegerii, acceptării și integrării diversității din care facem parte, ca și de capacități de comunicare dincolo de frontierele reale, virtuale, imaginate și/sau construite”.¹⁶ De asemenea, în Carta Consiliului Europei privind educația pentru cetățenie democratică și educația pentru drepturile omului, se specifică faptul că

¹⁵ A se vedea Declarația consacrată educației interculturale, Atena, pe <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=320449&SecMode=1&DocId=863250&Usage=2>.

¹⁶ Raportul Delors „Éducation – un trésor est caché dedans, Rapport à l’Unesco de la Commission internationale sur l’éducation pour le vingt et unième siècle”, Editions UNESCO, 1999 (1996), pe <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001159/115930f.pdf>

educația interculturală „are ca scop să protejeze și să promoveze drepturile omului prin dezvoltarea de cunoștințe, competențe, aptitudini și atitudini necesare înțelegerii și respectului mutual în societatea multinațională”.¹⁷

Proiecte și direcții de acțiune

Abordarea interculturală în educație este holistică, în sensul că organizarea școlii trebuie să fie realizată în mod democratic și participativ, să favorizeze comunicarea interculturală și să evite discriminarea elevilor. Școala trebuie să asigure o atmosferă de securitate care să permită afirmarea convingerilor fiecărui elev și să încurajeze manifestarea spiritului critic prin dialog. De asemenea, la nivelul programelor școlare, educația interculturală trebuie să facă parte din toate disciplinele (caracter transversal). Deși anumite discipline se pretează în mod natural la dialog intercultural (limbi, istorie, geografie, științe sociale), toate disciplinele pot contribui la cultivarea deschiderii interculturale. Clasele trebuie să fie pluriculturale și eterogene, iar pedagogia și metodele de învățare să fie active și participative. Activitatea în echipă sau în grup trebuie încurajată deoarece favorizează comunicarea interculturală. De asemenea, deschiderea școlii către exterior, cooperarea cu părinții, autoritățile și comunitățile locale contribuie la o educație interculturală reușită.¹⁸

Pentru punerea în practică a acestei viziuni asupra educației interculturale, Consiliul Europei a realizat o serie de proiecte în domenii sau discipline care contribuie sau favorizează în mod special reușita acestui tip de educație. Aceste direcții de acțiune sunt: promovarea educației pentru cetățenie democratică și a educației pentru drepturile omului; predarea/învățarea istoriei; învățarea limbilor și plurilingvismul; încurajarea

¹⁷ A se vedea Carta Consiliului Europei privind educația pentru cetățenie democratică și educație pentru drepturile omului (Charte du Conseil de l’Europe sur l’éducation à la citoyenneté européenne et l’éducation aux droits de l’homme (Recommandation CM/Rec (2010)7 adoptée par le Comité des Ministres du Conseil de l’Europe le 11 mai 2010) et Exposé des motifs, Editions Conseil de l’Europe, février 2011, p. 27), pe <https://rm.coe.int/16803034e4>

¹⁸ A se vedea *Symposium internațional sur l’interculturalité. Dialogue Québec-Europe*, Montreal, 25-27 mai 2012, Cap. 5 „Comprendre et valoriser la diversité: les travaux du Conseil d’Europe en matière d’éducation interculturelle”, p. 12, pe http://www.symposium-interculturalisme.com/pdf/actes/Chap5_2Olaf.pdf

diversității socioculturale și religioase; formarea de educatori, care este în centrul tuturor acestor activități.

Domeniul educației pentru cetățenie și a educației pentru drepturile omului (ECD/EDO) este un proiect emblematic al Consiliului Europei aplicat din 1997. Acțiunile sunt încadrate de Carta Consiliului Europei privind educația pentru cetățenie europeană și educația pentru drepturile omului care a avut un impact major asupra felului în care este concepută și dezvoltată educația interculturală. Acțiunile cuprind elaborarea de manuale referitoare la guvernarea democratică a școlii, manuale de bune practici, manuale pedagogice, manuale pentru dezvoltarea competențelor în domeniul ECD/EDO care cuprind și competențe interculturale, dezvoltarea unei cooperări active între statele membre în cadrul unor rețele regionale sau rețele europene etc.¹⁹

Un rol important în dezvoltarea de competențe interculturale îl are și Centrul European Wergeland creat în 2009 prin cooperarea dintre Consiliul Europei și guvernul norvegian și care funcționează la Oslo. Este o instituție consacrată promovării ECD/EDO și educației interculturale deschis participării tuturor statelor membre ale Consiliului Europei. Acest centru este un partener important al Consiliului Europei pentru formarea de educatori, realizarea de studii și analize, furnizarea de resurse, organizarea de seminarii și conferințe tematice, realizarea de acțiuni implicând cercetători, educatori, decidenți și alți actori din acest domeniu.²⁰

În ceea ce privește predarea/învățarea istoriei, programele Consiliului și-au propus și au permis aprofundarea unor concepte cheie ale acestei discipline, au încurajat o privire pluralistă asupra istoriei și necesitatea de a dezvolta pedagogii active și interactive. Au fost elaborate diferite programe și noi manuale de istorie, a fost reformată predarea acestei discipline, au fost concepute noi instrumente pedagogice.

¹⁹ A se vedea Carta Consiliului Europei referitoare la educația pentru cetățenie europeană și educația pentru drepturile omului, nota 10.

²⁰ Pentru prezentarea Centrului și a proiectelor în curs de desfășurare a se vedea „The European Wergeland Centre”, pe <http://www.theewc.org/>

În domeniul dezvoltării plurilingvistului, Consiliul Europei a avut în vedere acest domeniu încă din anul 1960, când au fost întreprinse acțiuni care să favorizeze schimburile și dezvoltarea de competențe interculturale. În acest sens, a fost încurajată învățarea și cunoașterea limbilor altor state membre sau ale altor comunități din cadrul unui stat. În ultimii ani, eforturile vizează acțiuni prin care migranții adulți să învețe limba țării de primire, dar și acțiuni care se adresează copiilor, în general, și în special copiilor defavorizați din punct de vedere lingvistic și sociocultural, cel mai adesea copii provenind din familii de imigranți, prin care aceștia să dobândească cunoștințele lingvistice necesare integrării.

Cadrul european comun de referință pentru limbi²¹ și Portofoliul european al limbilor²² sunt instrumente recunoscute și utilizate în Europa și de către Uniunea Europeană pentru încadrarea politicilor lingvistice. De asemenea, Consiliul Europei a creat Centrul European pentru Limbi Moderne (CELU), Graz (Austria), având misiunea de a încuraja statele membre să pună în practică politici eficiente și inovative în această materie.

Din anul 2002, prin diferite proiecte și programe, Consiliul Europei ia în considerare diversitatea religioasă și a convingerilor nereligioase în cadrul educației interculturale. În acest scop a fost realizat un proiect specific care a condus la adoptarea unei Recomandări a Consiliului de Miniștri către statele membre (2008) privind dimensiunea

²¹ Cadrul european comun de referință pentru limbi (CECRL), publicat în anul 2001 este baza europeană pentru învățarea limbilor. Acest cadru stabilește obiectivele și metodele de învățare a limbilor, este o referință comună pentru conceperea programelor, a diplomelor și certificatelor. Favorizând mobilitatea educativă și profesională, acest Cadru european contribuie la realizarea obiectivului Consiliului European de dezvoltare a bunei cunoașteri reciproce prin limbă și cultură. A se vedea CECRL, în versiune franceză pe <http://eduscol.education.fr/cid45678/cadre-europeen-commun-de-reference-cecrl.html>

²² Portofoliul European al Limbilor este un instrument al Consiliului Europei având rolul de a familiariza elevii, educatorii, personalul școlar și alți actori interesați, cu principiile CECRL, de a-i sensibiliza cât privește respectarea diversității lingvistice și culturale, a înțelegerii mutuale dintre țări, instituții și grupuri sociale, promovarea plurilingvistului și interculturalității și întărirea autonomiei indivizilor. Pentru obiective, funcții, proiecte, a se vedea *Portfolio Européen des Langues. Retrospectives* (1991-2011), Conseil de l'Europe, pe <https://rm.coe.int/16804595b8>

religiilor și convingerilor nereligioase în educația interculturală care subliniază necesitatea de a promova cunoașterea fenomenelor religioase sau filozofice specifice, înțelegerea diversității religiilor, a relației dintre religii și culturi.²³

Un alt proiect (2006-2009) intitulat „Politici și practici de învățare a diversității socioculturale pentru educatori” cuprinde o serie de bune practici pentru gestionarea divergențelor în școală, la nivelul claselor și promovarea de metode pedagogice adecvate. De asemenea, Consiliul Europei dispune de un instrument pentru domeniul educației interculturale – „Programul Pestalozzi pentru formarea continuă a educatorilor” – care cuprinde o varietate de acțiuni, ca de exemplu seminarii de formare pentru profesioniștii din educație, desfășurate într-o formulă interculturală. Importanța programului este de a pune în evidență în mod concret rolul educației și a personalului educativ în realizarea scopurilor prioritare ale Consiliului Europei (democrația, drepturile omului, statul de drept).²⁴

Consiliul Europei acționează și în domeniul educației superioare, universitățile având un rol important ca actori ai dialogului intercultural în cadrul societății. Ele nu trebuie să se limiteze la funcția de furnizori de cunoștințe specializate, ci să aibă și rolul de furnizori de competențe de comunicare și de înțelegere a unor culturi diferite și de promovare a valorilor conviețuirii și toleranței.

O mențiune specială trebuie făcută cât privește rolul Consiliului Europei în desfășurarea de acțiuni pentru educarea copiilor romi, deoarece în această direcție este nevoie de o adevărată educație interculturală. Este necesar nu numai să se asigure o educație de calitate copiilor romi, care este un mijloc esențial de integrare a acestora, dar este nevoie de sensibilizarea europenilor cât privește istoria și cultura romilor, cea mai mare minoritate din Europa și de realizarea de

²³ A se vedea *Recomandarea Comitetului de Miniștri CM/Rec (2010) făcută statelor membre privind dimensiunea religiilor și a convingerilor nereligioase în educația interculturală*, pe http://www.ecolelaique-religions.org/files/CMRec_2008_12F.pdf.

²⁴ Despre misiunea, obiectivele, proiectele acestui program a se vedea *Le Programme Pestalozzi. Programme du Conseil d'Europe pour les professionnels de l'éducation*, pe http://www.wbi.be/sites/default/files/attachments/service/brochure-pestalozzi-fr_nouvelle_version_v2.pdf.

acțiuni de combatere a segregării, stigmatizării și marginalizării romilor și integrarea lor deplină în societate.²⁵

Introducerea educației interculturale și a perspectivei interculturale în sistemele educative și programele școlare în țările europene se confruntă încă cu numeroase obstacole, dezvoltarea abordărilor interculturale în educație trebuind să facă față unor provocări crescânde, în ciuda eforturilor, realizărilor și reușitelor. Printre aceste obstacole, diferite analize realizate la nivelul Consiliului Europei menționează viziunea actuală asupra școlii și a rolului ei în societate. În prezent, misiunea școlii este pregătirea cu prioritate pentru piața muncii și mai puțin pregătirea tinerilor pentru a deveni cetățeni activi sau promovarea de programe de dezvoltare personală. Cu alte cuvinte se acordă mai puțină atenție cunoștințelor transversale în favoarea cunoașterii disciplinare și profesionale. De asemenea, în multe țări, formarea inițială a educatorilor nu corespunde rolului pe care aceștia trebuie să-l joace în educația interculturală care presupune în mod esențial transmitere de valori și atitudini. În același sens, educatorii manifestă puțină deschidere față de interculturalitate și diversitate. În al treilea rând, educația interculturală este percepută ca fiind destinată imigranților și minorităților, și nu ca o preocupare a societății în ansamblu.

Aceste aspecte negative sunt tot atâtea provocări viitoare: regândirea rolului școlii în dezvoltarea de cunoștințe și competențe necesare conviețuirii în mod democratic într-o societate de diversitate culturală; o sensibilizare și conștientizare crescută la nivelul întregii societăți în materie de interculturalitate și dialog, necesare conviețuirii, înțelegerii și respectului mutual.

În concluzie, educației interculturale i se acordă, la nivel european o atenție deosebită, în contextul avansării proiectului european, dar și al accelerării fenomenului migrațiilor internaționale care au impus adoptarea de politici de gestiune a diversităților culturale.

În viziunea instituțiilor europene, conceptul de interculturalitate este în centrul dezbaterilor referitoare la procesul de educație, el însuși inclus în reflecția asupra cetățeniei europene și

²⁵ A se vedea de exemplu proiectul Consiliului Europei „*Education des enfants Roms*”, pe http://www.coe.int/t/dg4/education/roma/histoculture_FR.asp?

în problematica drepturilor omului. Procesul de educație este cea mai bună ocazie de a începe o educație interculturală în special în școala primară. Învățarea interculturală include acceptarea, aprecierea și înțelegerea altor culturi, fără a renunța la propria identitate culturală, ci înțelegând-o mai profund prin raportare la cultura altuia, îmbogățind-o pentru a dobândi instrumentele care permit deschiderea către alte culturi care compun civilizația actuală. Dezvoltarea educației în spiritul interculturalității este un instrument în lupta contra segregării și discriminării față de migranți și minorități. În aceasta perspectivă, multiculturalismul este potențial o bogăție cu condiția să se transforme în interculturalism, adică să existe o interrelație între culturi fără a șterge identitatea fiecăruia, specificul fiecărei culturi.

În vederea integrării socio-culturale a migranților prin școală și în respectul specificității lor, Consiliul Europei s-a preocupat să asigure elevilor proveniți din familii imigrante o educație al cărei rol este de a compensa situația defavorabilă datorată unor factori politici, economici, culturali, printr-o serie de rezoluții ca de exemplu cele referitoare la necesitatea preșcolarizării acestor copii sau adaptarea învățământului preșcolar și a învățământului primar la nevoile speciale ale acestora; rezoluții cât privește educația migranților și a copiilor lor (măsuri necesare pentru a asigura egalitatea de șanse, o învățare satisfăcătoare a limbii țării de origine și a țării de primire; crearea de clase de primire și de adaptare; asigurarea unei formări pentru educatori; evitarea disensiunilor; educația pentru femeile imigrante; formarea de educatori specializați în educația pentru înțelegerea interculturală).